

บทที่ 2
วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการศึกษาของ
หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) และหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.)
ไทย-พม่า : การศึกษาเฉพาะกรณีบ้านห้วยน้ำขาว จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีหัวข้อศึกษาดังนี้

1. โครงการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)
2. โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.)
3. สภาพของหมู่บ้านห้วยน้ำขาว
4. การศึกษากับการพัฒนาชนบท
5. รูปแบบหรือประเภทของการจัดการศึกษา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)

ภูมิหลัง

นับตั้งแต่คอมมิวนิสต์ได้ดำเนินการแทรกซึมบ่อนทำลายโดยเปิดเผยตั้งแต่ปี พ.ศ.
2508 เป็นต้นมา รัฐบาลได้นำมาตรการต่าง ๆ มาใช้ในการป้องกันและปราบปรามทั้ง
ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเมือง และการทหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อหมู่บ้าน
ที่ห่างไกลที่ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์สามารถเข้าไปแทรกซึม ได้ทั้งนี้เพื่อต้องการดึงเอา
ราษฎรให้มาสนใจและสนับสนุนรัฐบาลในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข แต่มาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลนำไปใช้ ในการปราบปรามไม่ประสบผล
สำเร็จเท่าที่ควรหรือได้ผลน้อยมากเพราะต่างกระทรวง ต่างทำไปตามแนวทางของตน
ต่อมารัฐบาลจึงได้ปรับปรุงวิธีดำเนินการใหม่โดยรวบรวมการปฏิบัติทั้งด้านพัฒนาและบริการ
การรักษาความปลอดภัยและการปกครอง ให้มั่นคงแน่นแฟ้นไปสู่หมู่บ้านที่ยากจนห่างไกล
คณะรัฐมนตรีจึงได้อนุมัติในหลักการ ให้จัดตั้งโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง
(อพป.) เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2517 โดยศูนย์อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง กองอำนวยการ
รักษาความมั่นคงภายใน ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า ศูนย์อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง
ส่วนกิจการพลเรือน กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (ศอพป. สกร. กอ.รมน.)
เป็นผู้ประสานการดำเนินงานและได้มีคำสั่งที่ 18/2518 ลงวันที่ 23 มกราคม 2518

กำหนดให้โครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง เป็นโครงการระดับชาติ มีความเร่งด่วน สูงสุด ส่วนราชการต่าง ๆ จะต้องให้ความร่วมมือสนับสนุนโครงการ อปป. ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ต่อมารัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหาร หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2518 ซึ่งต่อมาได้ถูกยกเลิกไปและได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 แทน ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติที่เป็นรากฐานรองรับโครงการ อปป. แห่งชาติ มาจนถึงปัจจุบัน

โครงการ อปป. เป็นคำย่อมาจากคำเต็มว่า โครงการอาสาพัฒนาและ ป้องกันตนเองเป็นโครงการที่รวมเอาโครงการของชาติอันได้แก่ โครงการพัฒนาและบริการ ในสาขาต่าง ๆ และการป้องกันตนเองของหมู่บ้านต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน เข้าด้วยกัน โดยอาศัยหลักการบริหารแบบรวมการภายใต้การบริหารในหน่วยงานเดียวกัน (Single Management) แต่แยกกันรับผิดชอบในการบริหารแต่ละโครงการย่อยของหน่วยงานต่าง ๆ (Single Manager) เพื่อที่จะผนึกกำลังตามโครงการทั้งปวงเข้าด้วยกัน เสริมสร้าง หมู่บ้านให้เข้มแข็งในทางเศรษฐกิจและสังคม และเป็นกำลังที่จะต่อต้านการก่อการร้ายที่มี ประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันหลีกเลี่ยงและขจัดการทำงานที่ซ้ำซ้อนกันและให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้ใช้เครื่องใช้เกี่ยวกับการพัฒนาและป้องกันตนเองในระดับหมู่บ้านให้บังเกิดผลสูงสุด

วัตถุประสงค์ของโครงการ อปป. แห่งชาติ

โครงการ อปป. มีความมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างความมั่นคงของหมู่บ้านเกี่ยวกับ เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และการป้องกันตนเอง ตามที่ราษฎรเหล่านั้นได้รวมกันอยู่แล้ว เพื่อให้ราษฎรในหมู่บ้านในชนบทเหล่านั้นได้มีความสามารถอย่างแท้จริงอันจะนำไปสู่ความคิด ที่จะต่อต้านการก่อการร้ายและการแก่งแย่งเรื่องต่าง ๆ ด้วยตัวของราษฎรเอง โดยมิ ความมุ่งหมายดังนี้

1. ปรับปรุงเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ขจัดความยากจนของราษฎรให้ราษฎรมีฐานะ ความเป็นอยู่ดีขึ้น
2. สร้างความปลอดภัยถาวรให้กับหมู่บ้านด้วยตัวของราษฎรเองเป็นหลัก
3. สร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ในระดับหมู่บ้าน

แนวความคิดในการดำเนินการ

1. กำหนดพื้นที่และหมู่บ้านเป้าหมายที่จะดำเนินการ ซึ่งหมู่บ้านเหล่านี้เป็นหมู่บ้านในพื้นที่ประเภทป้องกัน ยังไม่มีการแทรกซึมของ ผกค. ที่รุนแรง เป็นหมู่บ้านในชนบทที่ซากจนห่างไกลล่อแหลมต่อการถูกแทรกซึมและอยู่ในทิศทางรุกของ ผกค. (เป็นหมู่บ้านที่มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคง)

2. ใช้ยุทธวิธี "บ้านล้อมป่า" ตามยุทธศาสตร์การต่อสู้กับ ผกค. โดยกำหนดหมู่บ้าน อปป. ต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงเป็นรั้วหรือกำแพงป้องกันมิให้ ผกค. ในป่าออกสัมผัสกับราษฎรในหมู่บ้าน หรือสกัดกั้นการหลั่งไหลของข่าวสาร อาวุธ เสบียงอาหาร ยาเวชภัณฑ์ ฯลฯ จากหมู่บ้านเข้าสู่ป่า แนวเชื่อมโยงนี้เป็นแนวชั้นในใกล้ชิดและสอดคล้องกับการปฏิบัติการใช้กำลังทหารซึ่งทำหน้าที่กวาดป่า

3. ดำเนินการในหมู่บ้านเป้าหมาย ในเรื่องเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัย การพัฒนาบริการ และการฝึกอบรมคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีหลักสูตรและวิทยากรสำหรับการฝึกอบรมที่แน่นอนโดยเฉพาะเพื่อให้ราษฎร ได้มีความรู้พื้นฐานสามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

4. กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ จัดทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในสาขาต่าง ๆ ในแต่ละปีตามที่หมู่บ้านเสนอความต้องการขึ้นมา เมื่อสร้างหมู่บ้านให้เกิดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

5. ปรับปรุงระบบการรักษาความปลอดภัยในชนบท โดยยกระดับความสามารถของกำลังประจำถิ่นในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดให้มีประสิทธิภาพให้การสนับสนุนช่วยเหลือกองกำลังราษฎรในหมู่บ้าน อปป. ต่าง ๆ ได้ทันต่อสถานการณ์

สำหรับระบบงานหลักของหมู่บ้าน อปป. มี 3 สาขางาน คือ

1. งานการรักษาความปลอดภัยในชนบท (รปภ.) หมายถึง การฝึกอบรมราษฎรในเรื่องการรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน การจัดตั้งกองกำลังราษฎรประจำหมู่บ้านและการติดอาวุธให้แก่หมู่บ้าน ตลอดจนการปฏิบัติตามแผนการรักษาความปลอดภัยให้สอดคล้องกับการใช้กำลังประจำถิ่นในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด

2. งานการพัฒนาและบริการ (นบก.) หมายถึง การฝึกอบรมราษฎรให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ และการบริการทางสังคมหมู่บ้าน ตลอดจนการฝึกกิจกรรมการพัฒนาชนบทและการบริการสังคมในสาขาต่าง ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน

3. งานการปรับปรุงการบริหารหมู่บ้าน หมายถึง การจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน
 อป. และการฝึกอบรมคณะกรรมการหมู่บ้านให้เข้าใจในวิธีการบริหารหมู่บ้านตามพระราช
 บัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้าน อป. พ.ศ. 2522 ตลอดจนการกำกับดูแลการปฏิบัติงานของ
 คณะกรรมการหมู่บ้านให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพ หมู่บ้าน
 อป. เป็นรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินงานโครงการ อป.

แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นการเตรียมการ ชั้นการจัดตั้ง
 ชั้นการฝึก และชั้นการทำแผน/โครงการ

1. ชั้นเตรียมการ

กำหนดพื้นที่และหมู่บ้านเป้าหมายที่จะดำเนินการตามโครงการ อป. ในเขต
 พื้นที่ประเภทป้องกัน ได้แก่หมู่บ้านประเภทที่ยังไม่มีการแทรกซึมที่รุนแรง รวมทั้งการเตรียม
 การอื่น ๆ เพื่อให้พร้อมที่จะดำเนินการในขั้นต่อไป

2. ชั้นการจัดตั้ง

ประกาศจัดตั้งเป็นพื้นที่หมู่บ้าน อป. ตาม พ.ร.บ. จัดระเบียบบริหารหมู่บ้าน
 อป. พ.ศ. 2522 และจัดตั้งให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อการบริหารหมู่บ้านของตนเอง

3. ชั้นการฝึก

คัดเลือกราษฎรอาสาสมัคร เข้าทำการฝึกอบรมเพื่อให้มีความรู้พื้นฐานนำ
 ไปปรับปรุงและดำเนินงานในสาขาต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและป้องกันหมู่บ้านของตนเองได้
 ได้แก่การฝึกการรักษาความปลอดภัย (รปภ.) การฝึกพัฒนาและบริการ (พภ.) ในเรื่อง
 การพัฒนาอาชีพและการบริการสังคมต่าง ๆ การฝึกคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อให้สามารถ
 บริหารหมู่บ้านของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ชั้นการทำแผน/โครงการ

เมื่อราษฎรมีความรู้พื้นฐานจากที่ได้รับการฝึกอบรมในสาขาต่าง ๆ ดังกล่าว
 แล้ว ต่อมาก็เป็นชั้นการทำแผนหรือโครงการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของราษฎร
 ในหมู่บ้าน ดำเนินการโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน แผนหรือโครงการนี้จะเสนอผ่านสภาตำบล
 อำเภอ จังหวัด และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนับสนุนต่อไป

หน่วยดำเนินการโครงการ อพป.

1. หน่วยที่รับผิดชอบ

เพื่อให้การบริหารงานโครงการ อพป. ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยแน่นอนในทุกๆระดับตั้งแต่ส่วนกลางจนถึงระดับตำบลอาคิศจังหวัดอำนาจ คำสั่ง สร.ที่ 18/2518 ลง 23 มกราคม 2518 ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นดังนี้

1.1 คอพป. กอ.รมน. ภาค (คำสั่ง กอ.รมน. ลับที่ 207/21 ลง 6 ตุลาคม 2521) การแบ่งมอบ เป็นหน่วยขึ้นตรงต่อ กอ.รมน.ภาค มีภารกิจในการปฏิบัติตามแผนและนโยบายของ คอพป. ให้ข้อเสนอแนะและคำปรึกษา แก่ ผอ.ปค.ภาค อันเกี่ยวกับการฝึกตลอดจนอำนวยความสะดวก อย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับการฝึกอบรมราษฎรในชนบท แบ่งส่วนราชการออกเป็น แผนก รปภ. แผนก พบก. แผนก สนับสนุน และแผนกประชาสัมพันธ์

1.2 คอพป.กอ.รมน.จว. (คำสั่ง กอ.รมน. ลับที่ 291/21 ลง 21 ธันวาคม 2521) เป็นหน่วยขึ้นตรงต่อ คอพป. กอ.รมน.จว. มีภารกิจในการวางแผน อำนาจการควบคุม และกำกับดูแลการดำเนินงานตามโครงการ อพป. ในพื้นที่เขตรับผิดชอบ ตามนโยบายและแผนงานของ คอพป.กอ.รมน.ภาค ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุเป้าหมายตามที่ได้วางไว้

1.3 คอพป. อำเภอบึง (คำสั่ง กอ.รมน. ลับที่ 146/20 ลง 28 ตุลาคม 2520) เป็นหน่วยงานขึ้นตรงต่อ กอ.รมน.จว. อำเภอบึงได้จัดตั้งเป็น คอพป.ร.ม.บ.อยู่แล้วให้ คอพป.ร.ม.บ.นั้นรับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการ อพป. ด้วย อำเภอบึงที่มีโครงการ อพป. แต่มิได้จัดตั้งเป็น คอพป.ร.ม.บ. มาก่อนก็ให้ตั้ง คอพป.ร.ม.บ. ขึ้น และจัดตั้งได้ต่อเมื่อได้รับอนุมัติแผนการฝึกประจำปีของจังหวัดจาก กอ.รมน.ก่อน และเมื่อจบภารกิจการฝึกของอำเภอบึงนั้นแล้วก็ให้หมดสภาพการเป็น คอพป.ร.ม.บ.

2. หน่วยงานราชการที่เข้าร่วมและสนับสนุนโครงการ อพป.

2.1 กระทรวงมหาดไทย มี 11 กรม คือ สำนักงานนโยบายและแผนมหาดไทย กรมการปกครอง กรมตำรวจ กรมการพัฒนาชุมชน กรมโยธาธิการ กรมประชาสงเคราะห์ กรมที่ดิน กรมอัยการ กรมแรงงาน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท

2.2 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มี 10 กรม คือ สำนักงานปลัดกระทรวง กรมส่งเสริมการเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์

กรมปลัดัว กรมพัฒนาที่ดิน กรมประมง กรมชลประทาน กรมป่าไม้
และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

2.3 กระทรวงศึกษาธิการ มี 10 กรม คือ สำนักงานปลัด
กระทรวง กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา กรมการศาสนา กรมพลศึกษา
กรมการฝึกหัดครู วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา กรมสามัญศึกษา สำนักงานคณะกรรมการ
การการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

2.4 กระทรวงสาธารณสุข มี 3 กรม คือ สำนักงานปลัด
กระทรวง กรมควบคุมโรคติดต่อ กรมอนามัย

2.5 กระทรวงอุตสาหกรรม มี 3 กรม คือ สำนักงานปลัด
กระทรวง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมทรัพยากรธรณี

2.6 กระทรวงพาณิชย์ มี 3 กรม คือ สำนักงานปลัดกระทรวง
กรมการค้าภายใน กรมทะเบียนการค้า

2.7 กระทรวงกลาโหม มีหน่วยงานเดียวคือ กรป.กลาง
กองบัญชาการทหารสูงสุด

ทั้งนี้ ผอ.โครงการ อพป.แห่งชาติ (ผอ.ปค.) ได้แต่งตั้ง รองปลัด
กระทรวง อธิบดี/รองอธิบดี เป็นผู้บริหารโครงการ อพป. ตามภารกิจของ กระทรวง
ทบวง กรมนั้น ๆ ภายใต้การอำนวยการประสานงานและกำกับดูแลของ สกร.กอ.รมน.
ได้มีการประสานงาน ประชุมปรึกษารวบรวมกับกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ อย่างน้อย
ปีละ 2 ครั้ง

แผนงานการพัฒนาหมู่บ้าน อพป.

โดยปกติหมู่บ้าน อพป. เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลทุรกันดาร ยากจน และมีปัญหา
ด้านความมั่นคง ดังนั้นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน อพป. จึงพิจารณา
เฉพาะแผนงานหลักที่จำเป็น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานยกฐานะให้สูงขึ้นอย่างน้อย ก็พออยู่พอกิน
ไม่เดือดร้อนเป็นหลักสำคัญประการแรก ต่อจากนั้นจึงค่อยมีแผนงานเสริมอื่น ๆ เข้าไป
เพื่อให้ความมั่นคงเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น แผนงานหลักที่จำเป็นพัฒนาหมู่บ้าน อพป. ได้
กำหนดไว้ 16 โครงการ คือ

1. โครงการสัตว์ขนาดเล็ก
2. โครงการธนาคารข้าว
3. โครงการประมงหมู่บ้าน
4. โครงการส่งเสริมการเพาะปลูก
5. โครงการฝึกอบรมวิชาการเกษตร
6. โครงการผลิตอาหารเพื่อโภชนาการ
7. โครงการธนาคารโค - กระบือ
8. โครงการจัดหาแหล่งน้ำอุปโภคและบริโภค
9. โครงการจัดการศึกษาออกโรงเรียนแบบกลุ่มสนใจ
10. โครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ
11. โครงการฝึกอบรมวิชาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว
12. โครงการด้านสาธารณสุข
13. โครงการปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ
14. โครงการปลูกป่า
15. โครงการสาธิตทำบ่อแก๊สจากมูลสัตว์
16. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก

นอกจากนี้ยังมีแผนงานเสริมตามขีดความสามารถของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีก 5 โครงการ ได้แก่ โครงการอนุรักษ์ดินและน้ำ โครงการการติดตั้งไฟฟ้าขนาดเล็ก โครงการส่งเสริมการขังตวงวัดลู่วชนบท โครงการส่งเสริมการตลาดและลดภาระค่าครองชีพให้ชาวชนบท โครงการจ่ายกระแสไฟฟ้าในหมู่บ้าน และโครงการอื่น ๆ ของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ตามขีดความสามารถ

แผนดำเนินงานโครงการ อพป.

1. โครงการ อพป. ระยะที่ 1 เริ่มตั้งแต่ปี 2518 - 2524 ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป้าหมาย 4,000 หมู่บ้านในพื้นที่แทรกซึม 38 จังหวัด

2. โครงการ อพป. ระยะที่ 2 เริ่มตั้งแต่ปี 2525 - 2529 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2523 อนุมัติให้ขยายโครงการ อพป. ออกไปอีก 5 ปี

เป้าหมาย 4,000 หมู่บ้านในพื้นที่ป้องกัน 52 จังหวัด โดยมอบหมายให้สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (สชช.) และสำนักงานประมาณ วิจารณ์ร่วมกันในการสนับสนุนการดำเนินการและรัฐบาลได้บรรจุโครงการ อพป. เข้าไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2524 - 2529) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคงในบทที่ว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคง

3. โครงการ อพป. ระยะที่ 3 เริ่มตั้งแต่ 2530 - 2534 เพื่อให้การดำเนินการเป็นฝ่ายรุกทางยุทธศาสตร์การเมือง ดำรงการปฏิบัติไว้อย่างต่อเนื่อง คอปป. สกร. กอ.รมน. จึงเสนอขอขยายการดำเนินงานโครงการ อพป. ระยะที่ 3 ต่อไปอีกซึ่ง ผอ.ปค. ได้เสนอขอขยายการดำเนินการโครงการ อพป. ระยะที่ 3 ในช่วงระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2530 ถึงปี 2534 ต่อนายกรัฐมนตรี โดยผ่านสภาความมั่นคงแห่งชาติและเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติได้นำเรื่องเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2528 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาแล้วเห็นว่าการดำเนินการตามโครงการ อพป. ในระยะที่ผ่านมาส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันดำเนินการตามโครงการอย่างได้ผลดีมากขึ้น และโครงการ อพป. เป็นโครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคง และความผาสุกร่มเย็นของพี่น้องประชาชนทั่วทุกภาค ซึ่งเป็นโครงการสำคัญระดับชาติ จึงมีมติอนุมัติในหลักการตามที่สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ

สำหรับแนวคิดในการดำเนินการตามโครงการ อพป. แห่งชาติระยะที่ 3 มี 5 ประการ ดังนี้คือ

1. เร่งรัดพัฒนาหมู่บ้านในพื้นที่ป้องกันอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5

2. นำโครงการ อพป. เข้าไปดำเนินการในหมู่บ้านเป้าหมายในพื้นที่ยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ซึ่งเดิมไม่ได้นำเอาโครงการ อพป. เข้าไปดำเนินการ

3. ปรับปรุงหมู่บ้านเป้าหมายในพื้นที่ตามแนวชายแดน ซึ่งรวมถึงหมู่บ้านป้องกันตนเองเป็นหมู่บ้าน อพป.

4. หมู่บ้านของกลุ่มพัฒนาชาติไทย

5. ปรับปรุงทบทวนหมู่บ้าน อพป. เก่า ๆ ที่ได้จัดตั้งไว้แล้ว ยังมีสภาพช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ให้สามารถช่วยตนเองได้ (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.)

โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปรด.)

ความเป็นมา

นับตั้งแต่ปี 2508 เป็นต้นมา ประชาชนไทยในชนบทภาคแทรกแซงและบ่อนทำลาย โดยผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์และนับวันยิ่งเพิ่มความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ จนกลายเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของประเทศ จนถึงปี 2518 คอมมิวนิสต์ได้เข้าครอบงำประเทศต่าง ๆ ในอินโดจีน เริ่มตั้งแต่ประเทศสาธารณรัฐเขมร ในวันที่ 17 เมษายน 2518 ประเทศสาธารณรัฐเวียดนามในวันที่ 30 เมษายน 2518 และราชอาณาจักรลาวในวันที่ 4 ธันวาคม 2518 ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันอย่างแท้จริงกับประเทศที่มีระบบการเมือง และการปกครองที่แตกต่างกัน ประเทศไทย อยู่ในฐานะที่เป็นประเทศหน้าด่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชานั้น ราษฎรไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากการสู้รบในกัมพูชาซึ่งมีราษฎรชาวเขมรอพยพ หลบหนีภัยสงครามเข้ามาในเขตประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

ในปี พ.ศ. 2520 - 2521 หมู่บ้านราษฎรไทยที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา ในพื้นที่ 7 จังหวัด ได้ถูกทหารเขมรแดงและผู้ก่อการร้าย คอมมิวนิสต์ โจมตีกวาดต้อนเข้าไปในเขตกัมพูชา จึงมีผลให้ราษฎรไทยต้องอพยพ จากถิ่นฐานเดิมมี ผู้ขาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก สถานทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับผลกระทบ กระเทือนอย่างรุนแรง เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นหลายครั้งในหมู่บ้านชายแดนมีอาณาเขตติด กับกัมพูชา ซึ่งมีระยะทางยาวประมาณ 824 กิโลเมตร ตั้งแต่จังหวัดอุบลราชธานีใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปจนถึงจังหวัดตราดในภาคตะวันออก

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาลได้อนุมัติดำเนินการจัดตั้งหมู่บ้านป้องกันตนเอง ชายแดนไทย - กัมพูชาขึ้น ตามมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2521 เพื่อ ช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบบริเวณชายแดนดังกล่าว โดยในช่วงแรก ระหว่างปี พ.ศ. 2521 - 2526 ได้มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - กัมพูชาขึ้นจำนวน 90 หมู่บ้านในพื้นที่ 7 จังหวัดชายแดนไทย - กัมพูชา ได้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ปราจีนบุรี และตราด

และเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2524 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้จัดตั้งหมู่บ้าน ป้องกันตนเองชายแดนไทย - ลาว ไทย - นม่า และไทย - มาเลเซีย เพิ่มเติม ปัจจุบัน มีหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนทั้งสิ้น 579 หมู่บ้านแยกได้ดังนี้

1. หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - กัมพูชา	172	หมู่บ้าน
2. หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - ลาว	241	หมู่บ้าน
3. หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - พม่า	94	หมู่บ้าน
4. หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - มาเลเซีย	72	หมู่บ้าน

นโยบายของรัฐ

ในการดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน รัฐบาลได้กำหนดนโยบายดังนี้

1. ให้ความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนที่ได้รับความสะดวกจากการกระทำของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และกองกำลังภายนอกประเทศ
2. ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อยู่พลบหนีเข้าเมือง และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่บริเวณชายแดนไทย
3. ดำเนินการเสริมสร้างด้านต่าง ๆ ที่จะไม่ให้ราษฎรละทิ้งหมู่บ้านและละทิ้งพื้นที่บริเวณชายแดน ให้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้ชายแดนเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อป้องกันฝ่ายตรงข้ามจะเข้ามาใช้พื้นที่บริเวณชายแดนที่ไม่มีราษฎรอยู่อาศัยได้สะดวกยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน

1. ปรับปรุงพื้นที่และจัดสรรที่ดินให้สามารถสร้างบ้านเรือน และใช้เป็นที่ทำกิน โดยจะรวบรวมราษฎรไทยที่อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายตามแนวชายแดน ให้มาอยู่รวมกันในพื้นที่ที่จัดสรรใหม่ หรือปรับปรุงโครงสร้างของหมู่บ้านเดิมให้เป็น ระบบหมู่บ้านที่มีความสะดวกในการป้องกันหมู่บ้าน
2. จัดตั้งมาตรการให้ความคุ้มครองป้องกันและรักษาความปลอดภัยแก่ราษฎร เพื่อให้สามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพได้อย่างปกติ
3. ส่งเสริมให้ราษฎรไทยในหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน มีความสามารถในการช่วยเหลือ และมีส่วนร่วมในการรักษาความมั่นคงของประเทศเพิ่มขึ้น
4. ส่งเสริมการพัฒนาในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองให้แก่ราษฎรไทยในหมู่บ้านชายแดน เพื่อที่จะให้ราษฎรไทยเหล่านั้นสามารถประกอบกิจกรรม เพื่อเพิ่มรายได้ของตนเอง

5. จัดให้มีบริการด้านสังคมต่าง ๆ เช่น การสาธารณสุข การศึกษา การสังคมสงเคราะห์ชุมชน ที่มุ่งเน้นไปที่เด็กและครอบครัว
6. ส่งเสริมให้ประชาชนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยวิธีช่วยเหลือตนเองทงขั้นของการพัฒนา โดยที่รัฐบาลจะสนับสนุนในด้านวิชาการ วัสดุก่อสร้าง เครื่องมือ เครื่องใช้ และวัสดุอุปกรณ์ที่เห็นความสามารถของราษฎร
7. พัฒนากิจกรรมที่ทำให้เกิดรายได้และอาชีพให้แก่กลุ่มเกษตรกร เพื่อพัฒนาเป็นระบบสหกรณ์ต่อไป
8. จัดให้ราษฎรมีโอกาสที่จะพัฒนาสถาบันต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

สำหรับหมู่บ้านมืองกันตนเองชายแดน ได้นำระบบ 3 ระบบ มารวมกัน ได้แก่ ระบบประชากร ระบบป้องกัน ระบบการพัฒนา

ระบบประชากร หมายถึง การรวบรวมราษฎรที่อาศัยอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ล่อแหลมต่ออันตราย บริเวณชายแดนมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่จัดตั้งใหม่ใกล้กับ หมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่เดิมหรืออาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีอยู่แล้ว การเลือกที่ตั้งหมู่บ้านมี หลักการสำคัญคือหมู่บ้านนั้นต้องตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ห่างจากชายแดนมากนัก เป็นพื้นที่ที่กีดขวางช่องทางฝ่ายตรงข้ามใช้เป็นเส้นทางรุกเข้ามามีอิทธิพลในเขตไทย พื้นที่นี้มักจะได้รับผลกระทบจากผู้หลบหนีเข้าเมือง มีหมู่บ้านเล็ก ๆ บริเวณใกล้เคียงหลายหมู่บ้านที่สามารถนำรวมกันได้ และเป็นแหล่งที่พอที่จะทำมาหากินได้ พร้อมกันนั้นได้วางผังหมู่บ้านและจัดสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานภายในหมู่บ้านให้ประชาชนประมาณ 100 ครอบครัวขึ้นไปได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น โรงเรียน แหล่งน้ำ สถานีอนามัย ศาลาประชาคม เป็นต้น

ระบบป้องกัน หมายถึง การจัดให้ราษฎรสามารถป้องกันตนเองและหมู่บ้านจากภัยของฝ่ายตรงข้ามได้ในขั้นต้น โดยการสร้างหลุมหลบภัยในหมู่บ้าน สร้างมูลดิน คูคัตต่อ และบังเกอร์รอบ ๆ หมู่บ้าน หอกระจายข่าว วิทยุติดต่อสื่อสารกับหน่วยทหาร ตำรวจตระเวนชายแดนและอำเภอ ให้ราษฎรได้รับการฝึกอาวุธและมีอาวุธใช้ป้องกันหมู่บ้าน

ระบบพัฒนา หมายถึง การช่วยเหลือราษฎรให้มที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เป็นของตนเองยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น จะได้รักถิ่นที่อยู่อาศัย การพัฒนาที่สำคัญคือ

การเกษตรและสหกรณ์ การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน การอนามัย และการพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ การจัดที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ราษฎรได้มีที่ดินเป็นของตนเอง

การเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน

การคัดเลือกหมู่บ้านที่จัดตั้งเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนนั้น พิจารณาจากหลักการรวม 4 ประการคือ

1. เป็นพื้นที่ที่อยู่ในแนวทางเคลื่อนที่ทางทหารของฝ่ายตรงข้ามตลอดจนกำลังจากภายนอกประเทศ หรือช่องทางรุกหลักของฝ่ายตรงข้ามที่ไม่อยู่ห่างจาก ชายแดนมากนัก
2. เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบกระเทือนจากผู้อพยพ หรือคาดว่าจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากผู้อพยพ เนื่องจากอยู่ในแนวเส้นทางเคลื่อนที่ของราษฎรที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยทั้งด้านกัมพูชา ลาว และพม่า
3. เป็นพื้นที่ที่มีการกระทบกระเทือนตามแนวชายแดน ฝ่ายตรงข้ามอาจส่งกำลังขนาดเล็กเข้ามาปฏิบัติการ หรือใช้อาวุธต่อราษฎรตามแนวชายแดนใน พื้นที่ต่าง ๆ
4. เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจได้

ลักษณะของหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน

1. หมู่บ้านที่จัดตั้งใหม่ เป็นการเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมกับคุณลักษณะแล้วจัดตั้งหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้จึงยังไม่เป็นหมู่บ้านที่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 จะต้องดำเนินการให้เป็นหมู่บ้านที่ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป
2. หมู่บ้านเก่า เป็นหมู่บ้านที่ตรงกับคุณลักษณะของการเลือกตั้งหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ได้กำหนดให้เป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ซึ่งเป็นหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่แล้ว แต่ยังไม่ได้ประกาศให้เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ในขั้นตอนต่อไปจะดำเนินการให้ประกาศเป็นหมู่บ้าน อพป.
3. หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) เป็นหมู่บ้านที่ประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน อพป. แล้ว แต่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ที่ตรงกับคุณลักษณะของการเลือกที่ตั้งหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ให้ดำเนินการด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนในแต่ละแห่งจะมีลักษณะการออกแบบหมู่บ้านเป็นระบบประกอบด้วยราษฎร ประมาณ 100 หลังคาเรือน แต่ละหลังคาเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่ 1 ไร่ เนียงพอจะประกอบกรเกษตรเลี้ยงตัวเองได้ และบริเวณหมู่บ้านจะมีพื้นที่ทำกินให้อีกครอบครัวละประมาณ 15 ไร่ การดำเนินการก่อสร้างหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน เป็นการดำเนินการร่วมของทุกหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น ฝ่ายทหารจะเป็นผู้ออกแบบหมู่บ้าน เตรียมพื้นที่ที่สร้างคูป้องกันรอบหมู่บ้าน สร้างถนนภายในหมู่บ้าน ขุดบ่อน้ำ และสร้างสิ่งสาธารณูปโภคอื่น ๆ ที่มีความจำเป็น กรมทางหลวงมีหน้าที่รับผิดชอบสร้างทาง กรมชลประทานสร้างอ่างเก็บน้ำ สำหรับกระทรวงสาธารณสุขดำเนินการเกี่ยวกับสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการจะดำเนินการจัดการศึกษาทั้งแบบในระบบและนอกระบบโรงเรียน กระทรวงมหาดไทยจัดระเบียบบริหารหมู่บ้าน ส่วนกรมที่ดินจะเป็นผู้จัดสรรที่ดินทำกิน และกรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการให้การส่งเสริมแก่ผู้ยากไร้

แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน

1. ด้านความมั่นคงปลอดภัย มุ่งเน้นการจัดองค์กรเพื่อรับการฝึกอบรมด้านการต่อสู้ป้องกันตนเอง การร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการซื้อขาย การลาดตระเวน และการจัดตั้งเป็นกองกำลังประจำหมู่บ้านที่มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกองกำลังระดับจังหวัด อำเภอ ทั้งของฝ่ายปกครองและฝ่ายทหาร
2. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมระดับหมู่บ้าน เป็นการเร่งรัดพัฒนาหมู่บ้านเป้าหมาย ให้สามารถช่วยเหลือตนเองด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของชุมชน และวางแผนระบบการพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชนบทของประเทศ อันเป็นการเสริมโครงการด้านความมั่นคงตามแผนการป้องกันประเทศแบบฉันทกกำลัง

การจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาหมู่บ้านป้องกันตนเอง

1. โครงการและแผนงานพัฒนาตามปกติ จังหวัดเป็นผู้จัดทำแผนพัฒนาจังหวัดตามปกติ และให้รวมหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดด้วย โดยให้ถือว่าเป็นความสำคัญเร่งด่วน

2. โครงการและแผนงานที่จัดทำเพิ่มเติม จังหวัดเสนอเพื่อจัดทำแผนพัฒนาเพิ่มเติมจากแผนงานปกติโดยให้ส่วนราชการต่าง ๆ บรรจุกว้างในงบประมาณประจำปี

3. โครงการพัฒนาเสริมโครงการปกติ เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อโครงการปกติของแต่ละหน่วยงาน โดยใช้เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยปกติจะแยกแผนงานออกเป็น 2 ส่วน คือ

3.1 แผนงานเกี่ยวกับความมั่นคง ศูนย์อำนวยการร่วมกองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นผู้รับผิดชอบ

3.2 แผนงานเกี่ยวกับการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบ

ทั้ง 2 แผนงานดังกล่าวจะถูกส่งไปให้สำนักงานเลขาธิการโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนเป็นผู้พิจารณำเสนอนายกรัฐมนตรีอนุมัติให้ใช้เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศต่อไป

แนวทางการช่วยเหลือ

1. การช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และการรักษาพยาบาล โดยผ่านหน่วยทหารในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และกรมประชาสัมพันธ์

2. การจัดระเบียบหมู่บ้านใหม่ ดำเนินการจัดตั้งหมู่บ้านตามแนวชายแดน เป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน โดยให้ราษฎรที่อยู่กระจัดกระจายได้เข้ามาอยู่รวมกัน แล้วจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นขั้นพื้นฐานให้

3. การพัฒนา เป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อมุ่งปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎร โดยฝ่ายโครงการพัฒนาของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

โครงสร้างการจัดการบริหาร

1. การบริหารงานจากระดับรัฐบาล จะลงมาสู่คณะกรรมการแก้ไขปัญหาราษฎรไทยอพยพ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นประธาน มีเสนาธิการทหารและปลัดกระทรวงกลาโหมเป็นรองประธาน ผู้แทนจากส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นคณะกรรมการ โดยให้คณะกรรมการดังกล่าวจัดตั้งสำนักงานเลขานุการขึ้นที่ศูนย์อำนวยการ

การร่วม กองบัญชาการทหารสูงสุด เพื่อประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ และให้มีคณะกรรมการประสานงานและติดตามผลงานโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนด้วย

2. นอกจากจะมีคณะกรรมการแก้ไขปัญหาราษฎรไทยอพยพแล้ว จากรัฐบาลจะลงมาสู่คณะกรรมการประสานงานการติดต่อกับรัฐบาลต่างประเทศและ องค์การระหว่างประเทศ เพื่อประสานงานขอความร่วมมือหรือการช่วยเหลือจากรัฐบาลต่างประเทศ โดยมีเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นประธานกรรมการ

3. ในระดับภูมิภาค ให้มีคณะกรรมการระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ซึ่งในแต่ละกองทัพนภาคว่าจะมีการจัดที่แตกต่างกันบ้าง โดยปกติจะมีส่วนประกอบดังนี้

3.1 คณะกรรมการระดับภาค มีแม่ทัพภาคเป็นประธาน จะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง โดยมีผู้บัญชาการกองกำลังในเขตกองทัพนภาคเป็นประธานคณะอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นที่ปรึกษา ผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ

3.2 คณะกรรมการระดับจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธาน ผู้แทนกองทัพนภาคและกองอำนาจการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ภาค หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเป็นกรรมการและหัวหน้าสำนักงานจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ

3.3 คณะกรรมการระดับอำเภอ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการระดับอำเภอ โดยมีนายอำเภอเป็นประธาน ผู้แทนกองทัพนภาคและกองอำนาจการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ภาค ตลอดจนเจ้าหน้าที่ในอำเภอเป็นคณะกรรมการ และมีปลัดอำเภอฝ่ายป้องกันเป็นกรรมการและเลขานุการ

3.4 คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน ให้จัดตั้งคณะกรรมการระดับหมู่บ้านประกอบด้วยราษฎรในหมู่บ้านเป็นกรรมการ

3.5 หน่วยเฉพาะกิจโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ฉก.ปชด.) เป็นหน่วยเฉพาะกิจที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์ประสานงานการปฏิบัติทั้งด้านพัฒนาและรักษาความปลอดภัย ตลอดจนการฝึกอบรมและดำเนินการต่าง ๆ ในเขตรับผิดชอบ โดยจะประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเข้าไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน

3.6 ชุดพลเรือน ตำรวจ ทหารพัฒนา (พตท.พัฒนา) เป็นการจัดเจ้าหน้าที่ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่พลเรือนที่ปฏิบัติงานพัฒนาในหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ชุดนี้ จะรับผิดชอบในการจัดระบบรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน รวบรวมข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รายงานต่อ จก.ปชต. ซึ่งเป็นหน่วยบังคับบัญชา และแจ้งให้อำเภอที่รับผิดชอบหมู่บ้านนั้น ๆ ได้รับทราบด้วย (บำเพ็ญ แสงดี, 2532)

สภาพของหมู่บ้านห้วยน้ำขาว

ประวัติความเป็นมา

เมื่อ พ.ศ.2510 กองทัพบกได้อนุมัติพื้นที่ในเขต อำเภอเมือง อำเภอ ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 229,006 ไร่ ให้เป็นพื้นที่มีกรบพิเศษและจุดโจมตีของศูนย์สงครามพิเศษ โดยพื้นที่นี้เดิมเป็นที่หวงห้ามของทางราชการ ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ว่างใหญ่ แม่น้ำป่าย ตอนที่ 10 ตามพระราชบัญญัติกำหนดเขตหวงห้ามที่ดินใช้ในราชการทหาร ท้องที่ อำเภอเมือง อำเภอวังขนาย อำเภอบ้านทวน และอำเภอวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ.2481 ซึ่งกระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศให้กองทัพบกมีอำนาจในการหวงห้ามและดูแลครอบครองไว้เพื่อประโยชน์ในราชการทหารตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2497 และกองทัพบก ได้ให้อยู่ในความดูแลของกองทัพนาคที่ 1 ตั้งแต่ธันวาคม 2507

สภาพพื้นที่ก่อนปี พ.ศ.2510 เป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์มีป่าไม้ที่มีค่าจำนวนมาก และสัตว์ป่าชุกชุม นอกจากนี้ยังมีแร่ธาตุต่าง ๆ อีก เช่น ดิบก วุลแฟรม เป็นต้น ภูมิประเทศ ทางทิศตะวันตกเป็นเทือกเขานะนาวศรีกั้นเขตแดนระหว่าง ไทย-พม่า มีช่องทางลำค้ำยที่จะสามารถเดินทางไปมาติดต่อค้าขายกับกลุ่มกะเหรี่ยงอิสระ ซึ่งต่อตัวรัฐบาลพม่าได้ 4 ช่องทาง คือ ช่องทางโตเซ็ง ช่องทางแม่สะมี อยู่บริเวณบ้านพุน้ำร้อน ช่องอัมรา อยู่ระหว่างบ้านห้วยน้ำขาวกับบ้านตะเคียนงาม และช่องน่ม่วงอยู่ในเขต กิ่งอำเภอด่านมะขามเตี้ย เชื่อมกับบ้านน่ม่วง สำหรับช่องแม่สะมีสามารถใช้เดินทางเข้าสู่ค่ายแม่สะมีของทหารกะเหรี่ยงอิสระ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองพลที่ 4 สำหรับช่องอัมราเป็นช่องทางที่บริษัท นิเอ็มที ซึ่งได้รับสัมปทาน ทำไม้ในพม่าใช้ในการชักลากไม้จากประเทศพม่าเข้าสู่ประเทศไทย สภาพของเส้นทางในทุกช่องทางสามารถใช้ได้ในห้วงฤดูแล้ง ในห้วงฤดูฝนพื้นดินอ่อนเป็นหล่มโคลนยากแก่การเคลื่อนที่ของยานยนต์ล้อและสายพาน ตามช่องทางผ่านแดนต่าง ๆ จะมีทหารกะเหรี่ยงตั้งจุดตรวจเพื่อเก็บภาษีในการผ่านแดน และภาษีสินค้าที่นำออก โดยจะมีกำลังพลประมาณ 7 - 15 คน ในแต่ละช่องทาง

ก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติประกาศเป็นเขตหวงห้าม พ.ศ. 2481 นั้น มีราษฎรเชื้อสายกะเหรี่ยง ลัษุชาติพม่าเข้ามาอาศัยอยู่และทำมาหากินเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่บ้านห้วยน้ำขาว และบ้านตะเคียนงาม มีการเดินทางไปมาหาสู่กับชาวกะเหรี่ยง ที่อาศัยอยู่ในดินแดนพม่าเป็นประจำซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน

นับตั้งแต่กองทัพบกได้อนุมัติให้ศูนย์สงครามพิเศษใช้พื้นที่ในการฝึกรบพิเศษและจุดโจมตี เมื่อ พ.ศ. 2510 แล้ว พร้อมกับก็ได้อนุมัติให้ ผอศ. เข้ามาดำเนินการทำเหมืองแร่ดีบุก โดยทางศูนย์สงครามพิเศษได้ให้เอกชนเข้าช่วงไปดำเนินการ ผู้ดำเนินการได้ตัดเส้นทางจากบ้านสวนจิวไปยังบ้านห้วยน้ำขาวและบ้านพุน้ำร้อนเพื่อเปิดทำเหมืองแร่ที่บ้านห้วยน้ำขาวและบ้านพุน้ำร้อน ตัดเส้นทางจากบ้านด่านมะขามเตี้ยไปยังบ้านตะเคียนงาม เพื่อเปิดทำเหมืองแร่บริเวณด้านใต้ของบ้านตะเคียนงาม ตัดถนนจากบ้านท่ามะเดื่อผ่านบ้านศรีมงคลไปยังต้นลำห้วยแม่กระบวนเพื่อเปิดทำเหมืองแร่บริเวณต้นลำห้วยแม่กระบวน พร้อมกันนั้นได้นำราษฎรเป็นจำนวนมากเข้ามาเป็นลูกจ้างในเหมือง และยังมีราษฎรอื่น ๆ ได้อนุญาตเข้ามาโดยใช้เส้นทางที่ตัดขึ้นไปบุกเบิกพื้นที่ ตัดไม้ทำลายป่า เผาป่าเพื่อทำไร่ เผาถ่าน แปรรูปไม้ซุงอีกเป็นจำนวนมากและมีทำที่ว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมกับมี การรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อทางราชการส่งเสริมให้มีการปลูกอ้อย เพื่อผลิตน้ำตาลทรายจึงได้มีพ่อค้านายทุน ซึ่งได้รับการหนุนหลังจากข้าราชการและนักการเมืองที่ไม่ต้องให้ทางราชการสงวนพื้นที่ป่าไว้ ได้ร่วมกันบุกเบิกพื้นที่และให้ทุนสนับสนุนราษฎรยากจนในการบุกเบิกพื้นที่ ประกอบกับได้มีการตัดถนนสายบ้านด่านมะขามเตี้ยถึงบ้านลำทราย บ้านด่านมะขามเตี้ยถึงบ้านลำทราย บ้านสวนจิวถึงบ้านท่ามะเดื่อ และมีการสร้างสะพานกึ่งถาวรข้ามลำน้ำแควน้อยบริเวณบ้านเก่าและบ้านสวนจิว เพื่ออำนวยความสะดวกในการฝึกของค่ายไตรโยค ทำให้เกิดความสะดวกในการเดินทางไปมาของราษฎร การขนย้ายสินค้า ด้านการเกษตรและผลิตผลจากป่าไม้มากยิ่งขึ้น กอปรกับการต่อต้านรัฐบาลพม่าของทหารกะเหรี่ยงอิสระได้ดำเนินการอย่างกว้างขวางและรุนแรง โดยมีฐานที่มั่นต่าง ๆ อยู่ติดกับชายแดนไทย ตั้งแต่ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ลงมาทางจังหวัดตาก และจังหวัดกาญจนบุรี โดยเฉพาะด้านตรงข้ามในเขตพื้นที่ฝึกของ ศูนย์สงครามพิเศษนั้นมีฐานที่ตั้งของทหารกะเหรี่ยงที่สำคัญ คือค่ายแม่ละมี และเป็นพื้นที่ในเขตจังหวัดตะนาวศรีของรัฐบาลไทย การปราบปรามของรัฐบาลพม่าก็ดำเนินการอย่างรุนแรงและจริงจัง พร้อมกับมีแนวโน้มจะโจมตีค่ายแม่ละมีและจังหวัดตะนาวศรีด้วย

ดังนั้นกองทัพบกจึงได้เสนอแนะคณะรัฐมนตรีให้พิจารณาจัดตั้งหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนขึ้นที่บ้านห้วยน้ำขาว โดยมีความมุ่งหมายที่จะรวบรวมราษฎรที่บกพร่องพื้นที่ทางราชการตามบริเวณชายแดนขึ้นที่บ้านห้วยน้ำขาว แล้วจัดแบ่งที่ดินสำหรับอยู่อาศัยและทำกินให้ เพื่อหยุดยั้งการทำลายทรัพย์สินพร้อมกับให้สามารถป้องกันตนเองและหมู่บ้านเมื่อมีเหตุการณ์การสู้รบ หรือความไม่สงบขึ้นในหมู่บ้าน ทางคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้จัดตั้งหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนที่บ้านห้วยน้ำขาว เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2526 โดยทางกองทัพบกมอบให้ พล.ร.9 ต่อมาได้โอนความรับผิดชอบให้กับศูนย์สงครามพิเศษ ตั้งแต่เดือนมกราคม 2528 จนถึง 1 ตุลาคม 2533 ทางกองทัพบกจึงได้โอนความรับผิดชอบมาให้กับ พล.ร.9 อีกครั้งหนึ่ง และ พล.ร.9 ได้มอบให้กรมทหารปืนใหญ่ที่ 9 (ป.9) เป็นผู้เข้าดำเนินการในหมู่บ้าน ปชด. บ้านห้วยน้ำขาว ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2534 (กรมทหารปืนใหญ่ที่ 9, ม.ป.ป.) และกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อนป.) เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2527 (กระทรวงมหาดไทย, 2527)

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านห้วยน้ำขาว ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่ 18.24 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากจังหวัดโดยทางรถยนต์ ประมาณ 58 กิโลเมตร แบ่งครัวเรือนเป็น 316 ครัวเรือน มีประชากร จำนวน 1,842 คน เป็นชาย 986 คน หญิง 856 คน

ภายในหมู่บ้านมีแหล่งน้ำประกอบด้วย บ่อบาดาล 3 บ่อ บ่อน้ำตื้น หรือ บ่อขุดสาธารณะ 1 บ่อ อ่างเก็บน้ำ 3 อ่าง นอกจากนี้ยังมี คู คลอง ลำห้วย สาธารณูปโภคภายในหมู่บ้านประกอบด้วย ที่ทำการหมู่บ้าน ศาลาประชาคม ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลาดกลางหมู่บ้าน ประปาหมู่บ้าน ไฟฟ้าของรัฐ ถนนภายในหมู่บ้านลาดยางตลอดระยะทาง 3 กิโลเมตร

สภาพภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงล้อมรอบด้วยภูเขา มีป่าไม้ปกคลุม เป็นไม้เบญจพรรณและป่าไม้มีมาก ภูเขาทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านคือเทือกเขาตะนาวศรี ปกคลุมไปด้วยไม้เบญจพรรณ และไม้ไผ่

ลักษณะภูมิอากาศ ฤดูร้อน อากาศแห้งแล้ง ฤดูหนาว อากาศเย็น
หนาวจัด ฤดูฝนมีน้ำท่วมที่อื่นเพราะมีภูเขาล้อมรอบ ฤดูฝน ฝนไม่ค่อยตก เพราะอยู่ในเขต
อับฝนอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านไม่ค่อยได้เพราะมีเทือกเขาตะนาวศรีขวางกั้น

การคมนาคม

การติดต่อกับอำเภอและจังหวัดมีเส้นทางคมนาคม 3 เส้น ระยะทางประมาณ
58 กิโลเมตร โดยเป็นถนนลาดยางจากจังหวัดถึงตำบลบ้านเก่าระยะทาง 36 กิโลเมตร
หรือเป็นถนนลาดยางจากจังหวัดถึงบ้านลำทรายเป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร หรือทาง
รถไฟจากจังหวัดถึงตำบลบ้านเก่า และที่เหลือเป็นถนนลูกรังเส้นทางเดียวกันระยะทางประมาณ
20 กิโลเมตร การเดินทางใช้เวลาเที่ยวเดียว 120 นาที โดยมีรถรับจ้างประจำทาง
หรือรถรับจ้างอื่น ๆ เช่น รถสองแถว รถเมล์ รถมอเตอร์ไซด์

ภาวะเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

ประชาชนประกอบอาชีพการเกษตร ไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด และอื่น ๆ โดยประชาชน
ส่วนใหญ่ร้อยละ 65.50 ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม รองลงมาอาชีพรับจ้างร้อยละ 22.15
และอาชีพอื่น ๆ ร้อยละ 11.39

พืชการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อ้อย มันสำปะหลัง พริก
ถั่วเหลือง ถั่วกาน้ำ ถั่วดำ

ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินของตนเองและไม่ต้องเช่าจำนวน 207 ครัวเรือน ครัวเรือน
ที่ต้องเช่าที่ดินทำกินจำนวน 27 ครัวเรือน

พื้นที่ทั้งหมดจำนวน 11,400 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน 4,600 ไร่

การศึกษาและศาสนา

มีสถานศึกษา 1 แห่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมีวัดพุทธศาสนา 1 แห่ง

การสาธารณสุข

ภายในหมู่บ้านมีกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน สถานอนามัย มาเลเรียคลินิก
ประจำหมู่บ้าน

(สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนากิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2531)

หน่วยงานราชการที่ดำเนินงานในหมู่บ้านห้วยน้ำขาวประกอบด้วย หน่วยงานราชการที่ดำเนินงานในสภาพเป็นหมู่บ้าน อปท. คือ ที่ว่าการอำเภอเมืองกาญจนบุรี จัดฝึกอบรมอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง ที่ทำการพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองกาญจนบุรีจัดตั้งธนาคารข้าว ที่ทำการปกครองจังหวัดกาญจนบุรีให้การสนับสนุนการฝึกอบรมอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ดำเนินงานสร้างทาง รพช. การไฟฟ้าลุ่มภูมิภาคจังหวัดกาญจนบุรีได้ติดตั้งไฟฟ้าของรัฐ สำนักงานชลประทานจังหวัดกาญจนบุรีสร้างอ่างเก็บน้ำ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองกาญจนบุรีสร้างสถานอนามัย สำนักงานป่าไม้ที่ 10 จังหวัดกาญจนบุรีตั้งสำนักงานที่บ้านห้วยน้ำขาว ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดกาญจนบุรีสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

หน่วยงานราชการที่ดำเนินงานในหมู่บ้านห้วยน้ำขาวในสภาพเป็นหมู่บ้าน ปชต. หน่วยงานเฉพาะกิจพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย - พม่า จังหวัดกาญจนบุรีจัดที่อยู่อาศัยสำหรับราษฎรเป็นระบบ และร่วมกับสำนักงานที่ดินจังหวัดกาญจนบุรีจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎรครอบครัวละ 5 ไร่ พร้อมทั้งมีสำนักงานตั้งอยู่ในบ้านห้วยน้ำขาว (สุรพล แก้วสาคุ, 2534)

การศึกษากับการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทเป็นเรื่องที่องค์กร หน่วยงาน นักวิชาการ นักบริหารรัฐกิจ และบุคคลในหลายวงการมองเห็นความสำคัญและให้ความสนใจพอสมควร ดังนั้นจึงมีผู้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทไว้มากมาย เช่น

จอร์จ เอช แอ็กซินน์ (George H. Axinn) ให้ความหมาย การพัฒนาชนบท หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงชาวชนบทซึ่งเป็นกลุ่มชนในครอบครัวที่อาศัยในหมู่บ้านเล็ก ๆ ห่างไกลหรือเป็นกลุ่มคนอพยพหรือเร่ร่อนเข้ามาหากินไม่เป็นที่ทางกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งอยู่โดดเดี่ยวจากกันนี้คือ ระบบสังคมชนบท แต่ละระบบมีองค์ประกอบในการทำหน้าที่ของตนเองประกอบเหล่านี้เชื่อมโยงกันด้วยโครงสร้างพื้นฐาน และรวมกันเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชนบทย่อมไม่หมายถึงเฉพาะการเรียนรู้อะไรใหม่ ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต การตลาด การรักษาสภาพ หรือการปกครองเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเปลี่ยนแปลงปทัสฐานวัฒนธรรมและการเรียนรู้รูปแบบของการร่วมมือหรือการตัดสินใจแบบต่าง ๆ อีกด้วย

องค์การ ACDA (Asian Center For Development Administration) ให้ความหมายว่า การพัฒนาชนบท ได้แก่ กระบวนการอันนำไปสู่การยกระดับความสามารถของชาวชนบทอย่างต่อเนื่องในการควบคุมสภาพแวดล้อมของตนแยกออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. การพัฒนาชนบท ได้แก่ กระบวนการยกระดับความสามารถของชาวชนบทอย่างต่อเนื่องในการควบคุมสภาพแวดล้อมของตน ตามมโนทัศน์นี้หมายถึงรวมจากการพัฒนาเกษตรกรรมหรือการพัฒนาเศรษฐกิจแต่รวมถึงการพัฒนาชีวิตชนบทในด้านอื่น ๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง

2. การพัฒนาชนบทในฐานะกระบวนการจะต้องยกฐานะความสามารถของชาวชนบทที่จะมีอิทธิพลเหนือสภาพแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่องช่วยให้พวกเขาเป็นผู้ริเริ่มและผู้ควบคุมการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมมากกว่าจะเป็นผู้รับการเปลี่ยนแปลง

3. การพัฒนาชนบท หมายถึง การจำแนกแจกจ่ายผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาเทคนิคใหม่ ๆ และการที่ชาวชนบทผู้ด้อยโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการพัฒนา

ยู อาซีส (U, Aziz) กล่าวว่า การพัฒนาชนบทเป็นกระบวนการที่มีการวางแผนล่วงหน้าโดยใช้รูปแบบของการกระทำหรือการสื่อสารแบบต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีสถาบัน และทัศนคติของชาวชนบทในทิศทางที่จะช่วยขจัดความยากจนและปรับปรุงชีวิตของพวกเขา

ธนาคารโลก (World Bank) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชนบทเป็นกระบวนการขจัดบรรเทาความยากจนในชนบทโดยการขึ้นห้อยด้อยระดับผลผลิตและรายได้ของแรงงานและครอบครัวในชนบท

การพัฒนาชนบทจึงเป็นกระบวนการยกระดับความเป็นอยู่ของชาวชนบททั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม การศึกษาที่จะช่วยสร้างสภาพดังกล่าวขึ้นได้จึงต้องเป็นการศึกษาที่มีลักษณะตรงกับชนบท เพื่อที่จะสร้างบูรณาการระหว่างโลกชนบทกับการศึกษาทั้งระบบ ตามที่ หลุยส์ มาลาลาเซียส (Louis Malassis) เรียกว่า ขบวนการสร้างความเป็นชนบทของการศึกษา (Ruralization Of Education) (ซินตา รักษ์พลเมือง, 2532)

รูปแบบหรือประเภทของการจัดการศึกษา

การศึกษาครอบคลุมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างที่จะช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้ การศึกษารวมถึงการไปโรงเรียน หรือการเรียนใน

สถาบัน การศึกษาระดับต่าง ๆ ตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษา รวมถึงการฝึกฝนอาชีพ การพูดคุยกับบุคคลต่าง ๆ การฟังวิทยุ การอ่านหนังสือพิมพ์ การชมรายการโทรทัศน์ หรือแม้แต่กระบวนการหรือโครงการต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นการให้ความรู้ การเพิ่มพูนทักษะ หรือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคน เช่น การสาธิต การจัดนิทรรศการ โครงการฝึกอบรมต่าง ๆ การศึกษาจึงมีความหมายในแนวกว้าง ว่ากระบวนการใด ๆ ก็ตามที่ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมอันเป็นที่พึงประสงค์ของตนเอง และสังคม โดยที่บุคคลนั้นอาจจะได้รับ การถ่ายทอดคุณลักษณะที่พึงปรารถนามาจาก ครู อาจารย์ หรือสื่อกลางอื่น ๆ หรืออาจเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ด้วยตนเองก็ได้ ไม่ว่าจะการถ่ายทอดหรือการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในบ้าน ในโรงเรียน ในวัด ในชุมชนหรือสังคม กิจกรรมทุกประการที่ช่วยให้บุคคลพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ในทุกสถานที่ ทุกเวลา ถือได้ว่าเป็นการศึกษาทั้งสิ้น ทำให้สามารถแบ่ง ประเภทของการศึกษาออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษาอย่างเป็นทางการ (Formal Education) เป็นระบบการศึกษาที่มีผู้รับผิดชอบจัดขึ้น (รัฐ เอกชน) โดยมีสถานบันการศึกษา (โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือสถาบันในชื่ออื่น ๆ) เป็นผู้ดำเนินการตามนโยบาย หรือแผนที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี มีเป้าหมายแน่ชัด มีหลักสูตรการเรียนการสอน มีการกำหนดอายุและคุณสมบัติของผู้เรียนในแต่ละระดับ มีการแบ่งชั้นเรียน การกำหนดเวลาเข้า - ออกจากโรงเรียน การวัดผลและประเมินผล ตลอดจนการมอบหลักฐานที่ใช้รับรองคุณวุฒิให้แก่ผู้เรียนด้วย

2. การศึกษานอกโรงเรียน (Non - Formal Education) เป็น การศึกษาที่จัดขึ้นอย่างมีแบบแผนเช่นเดียวกัน แต่อยู่นอกระบบโรงเรียนตามปกติ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ตามความต้องการ และ ความสะดวกของผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัย และฝึกอาชีพ มีลักษณะเป็นการผสมผสาน กิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และไม่มีมาตรฐานที่แน่นอนตายตัว กล่าวคืออาจจะจัดแบบ มีชั้นเรียนหรือแบบไม่มีชั้นเรียนก็ได้ สามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์แวดล้อม เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ การฝึกอบรมระยะสั้น การฝึกอาชีพ วิทยุศึกษาการเรียนจากโทรทัศน์ ฯลฯ ผู้ที่จะรับบริการการศึกษาประเภทนี้ มีตั้งแต่เด็กวัยก่อนเรียน เด็กที่ออกโรงเรียน

ก่อนจบการศึกษาภาคบังคับ เด็กไม่มีโอกาสเรียนต่อในชั้นสูงขึ้นไป ตลอดจนผู้ใหญ่ที่มีอายุ ผ่านพ้นวัยเรียนไปแล้ว และไม่มีโอกาสได้เรียนตามปกติ โดยมากการศึกษาแบบนี้จะเน้น ความรู้ทักษะที่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีวิตประจำวันมากกว่าจะ เน้นเรื่องประกาศนียบัตรหรือปริญญา

3. การศึกษาตามธรรมดาวิสัย (Informal Education) เป็น การศึกษาที่ไม่มีรูปแบบและไม่เป็นทางการ ไม่มีผู้รับผิดชอบโดยเฉพาะเจาะจง หรือ เป็นกิจลักษณะ แต่เป็นการเรียนรู้จากผู้ใกล้ชิด จากสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในสังคม โดยดำเนินไปตามธรรมชาติ เช่น การเรียนรู้จากพ่อแม่ จากเพื่อนฝูง และจากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาชนบทสมควรที่นักพัฒนาและนักการศึกษาจะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของคนในชนบทให้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาอาชีพ และเพิ่มรายได้การป้องกันและรักษา สุขภาพอนามัย การปรับปรุงภาวะโภชนาการ การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมของคนใน ชนบท การพัฒนาการเมืองการปกครอง (ชีรวัดน์ นิจเนตร, 2528)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัญญา คำพรเหลือ (2523) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารงานของหมู่บ้านอาสา พัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอภูทอก จังหวัดสกลนคร มี วัตถุประสงค์ที่จะศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกัน ตนเอง (อพป.) ใช้วิธีศึกษาแบบพรรณาวิเคราะห์และแบบสอบถามกรรมการหมู่บ้าน อพป. จำนวน 200 คน ผลการศึกษาสรุปปัญหาและอุปสรรคได้ว่า

1. ความไม่พร้อมสมบูรณ์ของกระบวนการในการบริหารงานหมู่บ้านอพป. เช่น การขาดการวางแผน การจัดคนเข้าทำงานยังขาดคนที่มีคุณภาพขาดอัตรากำลัง
2. กรรมการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง ยังขาดขวัญและ แรงจูงใจในการทำงาน
3. วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ สถานที่ และงบประมาณของหมู่บ้าน อาสาพัฒนาและป้องกันตนเองมีไม่เพียงพอ

4. กรรมการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานและความสำคัญของหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง

นฤมล มุลศาสตร์สาทร (2526) ได้ศึกษาเรื่อง โครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง(อพป.) กับการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านราษฎร์พัฒนา อำเภอลำปาง จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์ที่ศึกษาว่าโครงการ อพป. จะสามารถดำเนินการพัฒนาเพื่อความมั่นคงได้รับความสำเร็จเพียงใด โดยศึกษาในเรื่องถึงบทบาทเจ้าหน้าที่ของรัฐในการชี้แนะและชักจูงประชาชน นโยบายของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง บทบาทของผู้นำหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านราษฎร์พัฒนา ตำบลโนนสมบูรณ์ อำเภอลำปาง จังหวัดนครราชสีมา ใช้วิธีศึกษาแบบพรรณนาและวิเคราะห์ ผลการศึกษาปรากฏว่า

1. เจ้าหน้าที่ของรัฐมีบทบาทในการชี้แนะและชักจูงให้ประชาชนในหมู่บ้านเข้าร่วมมือกับรัฐบาลในการที่จะสร้างความมั่นคงในหมู่บ้าน
2. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกำหนดนโยบายเฉพาะในการพัฒนาหมู่บ้านเมื่อเป็นหมู่บ้าน อพป. โดยการประสานงานกับหน่วยราชการ
3. ข้าราชการที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจเป็นพิเศษในการแนะนำประชาชนผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านภายใต้การควบคุมดูแลของนายอำเภอและประชาชนให้ความนับถือและเชื่อฟังคำแนะนำของข้าราชการ
4. ผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านมีความรู้ประสบการณ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านมีลักษณะเป็นผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำตามกฎหมาย
5. ประชาชนในหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งโครงการ อพป. และประชาชนยอมรับและเชื่อมั่นในตัวผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน

จินตนา ลังวรรณ (2531) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการด้านการศึกษานอกโรงเรียนของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในจังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ที่ศึกษา สภาพ ปัญหา และความต้องการที่เกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนทั้งความคิดเห็นของประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงในจังหวัดกาญจนบุรี ใช้วิธีศึกษาแบบเชิงพรรณนา โดย

การศึกษาเอกสารและแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์เกี่ยวกับหมู่บ้านและประชาชน
ในอำเภอทองผาภูมิ สังขละบุรี ไทรโยค และศรีสวัสดิ์ จำนวน 73 คน
ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. สภาพของหมู่บ้านใน 4 หมู่บ้าน มีครัวเรือน 187 ครัวเรือน
ประชากร 1,101 คน เฉลี่ยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนละ 6 คน
ทุกครัวเรือนไม่มีเอกสิทธิ์ในที่ดิน ทุกหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้าใช้ เชื้อเพลิงที่ใช้หุงต้มคือ
ถ่านและฟืน บ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 64.20 มุงด้วยหญ้าคา มีล้าวมใช้ร้อยละ 12.30
อาชีพหลักคือการทำไร่ข้าว อุตสาหกรรมในครัวเรือนได้แก่การทอผ้าชาวเขา บริการ
ด้านสาธารณสุขมีการจัดกองทุนยาและเวชภัณฑ์หมู่บ้าน กลุ่มสตรีที่มีอายุระหว่าง
15 - 44 ปี ใช้บริการคุมกำเนิดร้อยละ 36.60 ด้านการศึกษาประชาชนจบ
การศึกษาประถมศึกษาร้อยละ 47.50 กำลังศึกษาต่อร้อยละ 2.10 สถานที่ให้
ความรู้โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา 2 แห่ง
ที่อ่านหนังสือพิมพ์ 1 แห่ง และหอกระจายข่าว 1 แห่ง กิจกรรมการฝึกอบรมนอกโรง
เรียนในรอบ 2 ปี มีการฝึกอบรมด้านความมั่นคงของชาติ 8 ครั้ง
ด้านอาชีพ 6 ครั้ง ด้านการศึกษา 3 ครั้ง และด้านสุขภาพ 1 ครั้ง

2. ปัญหาของหมู่บ้านใน 4 หมู่บ้าน มีปัญหาารุนแรง 6 ประการ
(1) ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตร (2) ปัญหาผลผลิตจากการทำไร่ (3) ปัญหาสุขภาพ
และอนามัย (4) ปัญหาสุขภาพลักษณะในหมู่บ้าน (5) ปัญหาขาดการให้บริการความรู้
ของรัฐ (6) ปัญหาเรื่องระดับการศึกษาของประชาชน

3. ความต้องการตามความคิดเห็นของประชาชน ประชาชนตอบว่าน่าจะ
มีการอบรมด้านเกษตรกรรมร้อยละ 41.10 ด้านช่างตัดเย็บเสื้อผ้าร้อยละ 27.40
ด้านการรับข่าวสารข้อมูลกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 71.20 ตอบว่าสนใจเกี่ยวกับด้านการ
เกษตร ร้อยละ 23.30 สนใจเรื่องราคาสินค้าการเกษตร และสนใจข่าวสาร
บ้านเมืองร้อยละ 19.20 วิธีการรับข่าวสารข้อมูลร้อยละ 80.80 ตอบว่าควรได้
รับจากเจ้าหน้าที่ ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการรับข่าวสารร้อยละ 94.8 เห็นว่า
สะดวกในช่วงเย็น ร้อยละ 84.9 สะดวกในช่วงเช้า

ไพฑูรย์ วชิราโชติคุณ (2531) ได้ศึกษาเรื่อง การให้การศึกษาแก่ประชาชนไทยบริเวณชายแดนจังหวัดปราจีนบุรี มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสภาพ ปัญหาความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนในหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดปราจีนบุรี ใช้วิธีศึกษาเอกสารและการตอบแบบสอบถามประกอบ การสัมภาษณ์ของประชาชนในอำเภอรัษฎาประเทศ ตานพระยา กิ่งอำเภอคลองหาด จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 112 คน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. สภาพของหมู่บ้านใน 6 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,739 ครัวเรือน มีประชากร 6,482 คน สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.7 คน ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 80.70 มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ด้านสาธารณสุขมีไฟฟ้าเข้าถึงทุกหมู่บ้าน แต่มีไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนร้อยละ 33 สภาพของบ้านเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 90.20 มุงด้วยสังกะสี อาชีพหลักของประชาชนในอำเภอตานพระยา คือทำนา อีก 2 อำเภอทำไร่ข้าวโพด บริการด้านสาธารณสุขมีกองทันยาและเวชภัณฑ์ และสถานีอนามัย ด้านการศึกษามีโรงเรียนประถมศึกษาและที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน

2. ปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้านมี 9 ประการ (1) ปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน (2) ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำกินและใช้ (3) ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งไม้ใช้สอยและเชื้อเพลิง (4) ปัญหาเกี่ยวกับการรวมตัวของเกษตรกร (5) ปัญหาเกี่ยวกับการทำการเกษตรในฤดูแล้ง (6) ปัญหาเกี่ยวกับการบริการสาธารณสุข (7) ปัญหาด้านสุขภาพของเด็กอายุ 1 - 5 ปี (8) ปัญหาขาดการให้บริการความรู้จากหน่วยงานของรัฐ (9) ปัญหาเกี่ยวกับการบริการด้านศาสนา ศิลป และวัฒนธรรม

3. ความคิดเห็นของประชาชน เห็นว่าการอ่านออกเขียนได้มีความจำเป็น และอยากจะเรียนต่อถ้ามีโอกาส สำหรับการส่งเสริมการศึกษาของบุตรส่วนใหญ่อยากให้บุตรชายเรียนถึงระดับปริญญาตรี และบุตรสาวเรียนเพียงประถมศึกษา การหาความรู้เพิ่มเติมจากที่อ่านหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ประชาชนตอบว่าขอรายการข่าวมาก ด้านความช่วยเหลือจากราชการส่วนใหญ่ต้องการให้ช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ ด้านความสนใจการเรียนรู้ ด้านอาชีพต้องการเรียนรู้ด้านการเกษตร ตัดเย็บเสื้อผ้าและช่างเครื่องยนต์

บำเพ็ญ แสงดี (2532) ได้ศึกษาเรื่อง การให้การศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนจังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ที่ศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนในหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ ใช้วิธีศึกษาเอกสาร การตอบแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ประชาชนในหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - กัมพูชา ในพื้นที่ 3 อำเภอ คืออำเภอทวายเข็ญ สังขะ บัวเชด จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 186 คน ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. สถานหมู่บ้านใน 6 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,496 ครัวเรือน ประชากร 7,643 คน สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5.1 คน ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 82.10 ที่ดินเป็นของตนเอง ด้านสาธารณูปโภคมีไฟฟ้าเข้าถึง 4 หมู่บ้าน มีไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนร้อยละ 44.70 สภาพของบ้านเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 86.10 มุงด้วยสังกะสี อาชีพหลักส่วนใหญ่ทำนาร้อยละ 92.70 มีบริการด้านสาธารณสุขเพียง 3 หมู่บ้านที่มีกองทุนยาและเวชภัณฑ์และสถานีอนามัย ด้านการศึกษามีโรงเรียนประถมศึกษา 5 หมู่บ้าน ใน 4 หมู่บ้านมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ และหอกระจายข่าว

2. ปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้านมี 12 ประการคือ (1) ปัญหาสุขภาพของบ้านเรือน (2) ปัญหาผลผลิตด้านการเกษตร (3) ปัญหาการรวมตัวของเกษตรกร (4) ปัญหาของสุขภาพเด็กอายุระหว่าง 1 - 5 ปี (5) ปัญหาการทำเกษตรถูกแล้ง (6) ปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน (7) ปัญหาแหล่งไม่ใช้สอยและเชื้อเพลิง (8) ปัญหาแหล่งน้ำดื่ม - น้ำใช้ (9) ปัญหาบริการสาธารณสุขในหมู่บ้าน (10) ปัญหาสุขภาพเด็กแรกเกิดถึง 1 ปี (11) ปัญหาบริการฉีควัคซีน (12) ปัญหาการให้บริการความรู้ของรัฐ

3. ความคิดเห็นของประชาชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าการอ่านออกเขียนได้มีความจำเป็นและอยากเรียนต่อถ้ามีโอกาส สำหรับการส่งเสริมการศึกษาของบุตรส่วนใหญ่ต้องการให้บุตรเรียนเพียงระดับประถมศึกษา เกี่ยวกับการหาความรู้เพิ่มเติมจากที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน วิทยุ โทรทัศน์ ประชาชนส่วนใหญ่ตอบว่าชอบอ่านข่าวทั่วไป ด้านความช่วยเหลือจากรัฐส่วนใหญ่ต้องการให้ช่วยเหลือด้านแหล่งน้ำ ด้านการเรียนรู้อาชีพประชาชนต้องการเรียนรู้การตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างไฟฟ้าและช่างยนต์ สำหรับความต้องการความรู้เรื่องต่าง ๆ ส่วนใหญ่ต้องการความรู้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บเบื้องต้น